

ELEKTRON DARSLIK VA UNING TARKIBIY QISMLARI

Jumabayeva Shaxnoza Shakirovna

Osiyo xalqaro universiteti 1- kurs magistri

Annotatsiya: Ushbu maqolada elektron darslik tushunchasi, uning zamonaviy ta'lim tizimidagi o'rni va ahamiyati yoritilgan. Elektron darsliklarning an'anaviy darsliklardan farqli jihatlari, afzalliklari hamda ta'lim jarayonidagi funksional imkoniyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, elektron darslikning asosiy tarkibiy qismlari — nazariy modul, multimedia materiallari, amaliy mashqlar, nazorat va baholash vositalari hamda qo'shimcha resurslarning mazmuni batafsil bayon etilgan. Maqolada elektron darsliklarni yaratish va ulardan samarali foydalanishda e'tibor berilishi lozim bo'lgan pedagogik, metodik va texnik talablar ochib berilgan.

Kalit so'zlar: elektron darslik, raqamli ta'lim, interaktiv o'qitish, multimedia texnologiyalari, masofaviy ta'lim, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari.

Kirish

Bugungi kunda ta'lim tizimining barcha bosqichlarida raqamli texnologiyalarni joriy etish dolzarb masalalardan biriga aylandi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida ta'lim jarayonini tashkil etish shakllari, o'qitish metodlari va o'quv vositalari tubdan yangilanmoqda. An'anaviy darsliklar bilan bir qatorda elektron darsliklar, virtual o'quv muhitlari va raqamli ta'lim platformalari keng qo'llanila boshladi. Bu holat ta'lim samaradorligini oshirish, bilimlarni egallash jarayonini individuallashtirish va ta'lim oluvchilarning mustaqil o'rganish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qilmoqda.

Elektron darsliklar zamonaviy ta'limning muhim komponenti sifatida ta'lim mazmunini raqamli shaklda, interaktiv va multimediya vositalari yordamida taqdim etish imkonini beradi. Ular nafaqat bosma darsliklarning elektron nusxasi, balki o'quv jarayonini boshqarish, bilimlarni nazorat qilish va tahlil etish imkoniyatiga ega bo'lgan kompleks o'quv-metodik vosita hisoblanadi. Elektron darsliklar orqali matn, grafik, audio, video va animatsion materiallar uyg'unlashgan holda taqdim etilib, o'quvchilarning mavzuni chuqurroq va ongli ravishda o'zlashtirishiga sharoit yaratiladi.

Hozirgi globallashuv va raqamli transformatsiya sharoitida masofaviy ta'limning rivojlanishi elektron darsliklarga bo'lgan ehtiyojni yanada oshirmoqda. Ayniqsa, pandemiya davrida ta'limning uzluksizligini ta'minlashda elektron darsliklar muhim o'rin egalladi. Ular o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi muloqotni masofadan turib amalga oshirish, ta'lim jarayonini moslashuvchan tashkil etish hamda o'quv materiallaridan istalgan vaqt va joyda foydalanish imkonini berdi.

Shu bilan birga, elektron darsliklardan samarali foydalanish ularning mazmuni, tuzilishi va tarkibiy qismlarining to'g'ri ishlab chiqilganligiga bevosita bog'liq. Har bir elektron darslik pedagogik, didaktik va texnik talablar asosida yaratilishi, ta'lim

Date: 17th December-2025

standartlariga mos bo'lishi hamda o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olishi lozim. Mazkur talablar asosida yaratilgan elektron darsliklar ta'lim jarayonining sifatini oshirish bilan bir qatorda, raqamli savodxonlikni rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Asosiy qism

Elektron darslik tushunchasi va uning ta'lim jarayonidagi o'rni. Elektron darslik zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan bo'lib, o'quv fanining mazmunini raqamli muhitda taqdim etuvchi, o'qitish va o'rganish jarayonini interaktiv tashkil etishga xizmat qiluvchi o'quv-metodik vositadir. U an'anaviy bosma darslikdan farqli ravishda faqat matnli axborot bilan cheklanib qolmay, balki multimedia elementlari orqali bilimlarni ko'rgazmali va dinamik shaklda yetkazib beradi.

Ta'lim jarayonida elektron darsliklar o'quvchilarning bilishga bo'lgan qiziqishini oshirish, mustaqil ta'limni rivojlantirish hamda nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan uyg'unlashtirish imkonini yaratadi. Ayniqsa, kompetensiyaga asoslangan ta'limda elektron darsliklar bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishda muhim didaktik ahamiyat kasb etadi.

Elektron darsliklarning turlari va qo'llanilish shakllari. Elektron darsliklar mazmuni va foydalanish maqsadiga ko'ra bir necha turlarga bo'linadi. Jumladan, o'quv-nazariy elektron darsliklar asosan fan bo'yicha fundamental bilimlarni berishga xizmat qiladi. Amaliy yo'naltirilgan elektron darsliklar esa mashqlar, topshiriqlar, laboratoriya ishlari va virtual tajribalarni o'z ichiga oladi.

Shuningdek, elektron darsliklar mustaqil foydalanish uchun mo'ljallangan avtonom resurslar yoki internet tarmog'i orqali ishlovchi onlayn platformalar ko'rinishida bo'lishi mumkin. Ular maktab, o'rta maxsus va oliy ta'lim muassasalarida, shuningdek, masofaviy ta'lim jarayonida keng qo'llanilmoqda.

Elektron darslikning asosiy tarkibiy qismlari. Elektron darslikning samaradorligi uning tarkibiy qismlarining puxta va mantiqiy tashkil etilganligiga bog'liq. Quyida elektron darslikning asosiy tarkibiy qismlari batafsil yoritiladi.

Nazariy o'quv moduli. Ushbu modul elektron darslikning asosiy qismi bo'lib, fan bo'yicha mavzular tizimli ravishda bayon etiladi. Nazariy materiallar soddalashtirilgan, aniq va tushunarli tilda yozilishi, grafiklar, sxemalar va jadvallar bilan boyitilishi lozim. Bu o'quvchilarning mavzuni tez va samarali o'zlashtirishiga yordam beradi.

Multimedia komponentlari. Elektron darslikning ajralmas qismi bo'lgan multimedia elementlari audio darslar, video ma'ruzalar, animatsiyalar va interaktiv tasvirlardan iborat. Ushbu komponentlar murakkab jarayonlar va tushunchalarni vizual ko'rinishda namoyish etib, o'quvchilarning idrokini faollashtiradi. Natijada bilimlarni eslab qolish darajasi sezilarli oshadi.

Amaliy mashqlar va topshiriqlar bloki. Elektron darslikda nazariy bilimlarni mustahkamlashga qaratilgan turli shakldagi mashqlar, testlar, masalalar va interaktiv topshiriqlar joylashtiriladi. Bu qism o'quvchining mustaqil fikrlashini, muammoli vaziyatlarni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Date: 17th December-2025

Nazorat va baholash tizimi. Elektron darsliklarda bilimlarni baholash avtomatlashtirilgan testlar, oraliq va yakuniy nazorat topshiriqlari orqali amalga oshiriladi. Natijalar tezkor tahlil qilinib, o'quvchining bilim darajasi haqida aniq ma'lumot olish imkonini beradi. Bu o'qituvchiga individual yondashuvni amalga oshirishda qulaylik yaratadi.

Ma'lumotnoma va qo'shimcha resurslar bo'limi. Ushbu bo'limda atamalar lug'ati, qo'shimcha o'quv materiallari, adabiyotlar ro'yxati va internet manbalarga havolalar keltiriladi. Bu o'quvchilarning mustaqil izlanish faoliyatini kengaytiradi va bilimlarni chuqurlashtirishga xizmat qiladi.

Foydalanuvchi interfeysi va navigatsiya tizimi. Elektron darslikdan samarali foydalanish uchun uning interfeysi sodda, tushunarli va qulay bo'lishi lozim. Mavzular orasida tezkor harakatlanish, qidiruv tizimi va interaktiv tugmalar mavjudligi foydalanuvchi uchun muhim hisoblanadi.

Elektron darsliklarni yaratishda metodik va texnik talablar. Elektron darsliklarni ishlab chiqishda pedagogik va metodik talablar bilan bir qatorda texnik jihatlar ham muhim ahamiyatga ega. Darslik turli qurilmalarda to'g'ri ishlashi, axborot xavfsizligi talablariga javob berishi va foydalanuvchi ma'lumotlarini himoyalashi zarur. Shuningdek, elektron darslik ta'lim standartlariga mos bo'lib, o'quv dasturi bilan uzviy bog'langan holda ishlab chiqilishi kerak.

Elektron darsliklarda interaktivlikni ta'minlash usullari. Elektron darsliklarning muhim xususiyatlaridan biri interaktivlikdir. Interaktivlik o'quvchi bilan o'quv materialini o'rtasida faol muloqotni ta'minlab, bilimlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Bunda interaktiv testlar, tanlash asosidagi savollar, drag-and-drop mashqlar, virtual laboratoriya ishlari va simulyatsiyalar keng qo'llaniladi. Ushbu usullar o'quvchilarning faolligini oshiradi, mustaqil fikrlash va muammoni hal qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shuningdek, elektron darsliklarda o'quvchi xatolarini avtomatik aniqlash va tahlil qilish imkoniyati mavjud bo'lib, bu ta'lim jarayonida o'z-o'zini nazorat qilish mexanizmini shakllantiradi.

Elektron darslik va an'anaviy darsliklarning taqqoslamali tahlili. An'anaviy bosma darsliklar asosan matn va statik rasmlarga asoslangan bo'lsa, elektron darsliklar multimediya va interaktiv elementlar bilan boyitilgan bo'ladi. Elektron darsliklarda o'quv materiallarini tezkor yangilash, mavzularni kengaytirish va individual ta'lim yo'nalishlarini shakllantirish imkoniyati mavjud.

Bundan tashqari, elektron darsliklar hajm jihatidan cheklanmagan bo'lib, bir nechta fan yoki mavzularni yagona platformada jamlash imkonini beradi. Bu esa o'quvchilarning axborot bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Elektron darsliklardan foydalanishda o'qituvchining roli. Elektron darsliklardan samarali foydalanishda o'qituvchining roli muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi elektron darslikni faqat axborot manbai sifatida emas, balki o'quv jarayonini boshqaruvchi vosita sifatida qo'llashi lozim. U o'quvchilarga yo'naltiruvchi ko'rsatmalar beradi, murakkab mavzularni tushuntiradi va bilimlarni tahlil qiladi. Shuningdek, o'qituvchi

Date: 17th December-2025

elektron darslik asosida individual va guruhli ishlash shakllarini tashkil etib, o'quvchilarning bilim darajasiga mos topshiriqlarni tanlaydi. Bu esa ta'limning samaradorligini oshiradi.

Elektron darsliklarning psixologik-pedagogik ahamiyati. Elektron darsliklar o'quvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda ishlab chiqiladi. Ranglar uyg'unligi, grafik dizayn, animatsiya va multimedia elementlari o'quvchilarning diqqatini jalb etadi va motivatsiyasini oshiradi. Shu bilan birga, materiallarning bosqichma-bosqich taqdim etilishi kognitiv yuklamani kamaytirib, bilimlarni samarali o'zlashtirishga yordam beradi.

Elektron darsliklarni joriy etishda uchraydigan muammolar. Elektron darsliklarni ta'lim jarayoniga joriy etishda bir qator muammolar mavjud. Jumladan, texnik infratuzilmaning yetarli emasligi, ayrim o'qituvchilarning raqamli kompetensiyalarining pastligi hamda sifatli elektron darsliklarni yaratish uchun zarur bo'lgan metodik tajribaning yetishmasligi shular jumlasidandir.

Bundan tashqari, elektron darsliklardan uzoq vaqt foydalanish ko'z va asab tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, ulardan foydalanishda sanitariya-gigiyena talablariga amal qilish muhim hisoblanadi.

Elektron darsliklarning istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari. Kelajakda elektron darsliklar sun'iy intellekt, adaptiv o'qitish tizimlari va virtual hamda kengaytirilgan reallik texnologiyalari bilan integratsiyalashuvi kutilmoqda. Bunday texnologiyalar o'quvchining bilim darajasini tahlil qilib, individual ta'lim yo'nalishini avtomatik shakllantirish imkonini beradi. Shuningdek, elektron darsliklarning mobil qurilmalarga moslashuvi va bulutli texnologiyalar asosida ishlashi ta'lim jarayonining yanada moslashuvchan bo'lishini ta'minlaydi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, elektron darsliklar zamonaviy ta'lim tizimining muhim va ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. Ular an'anaviy o'qitish usullarini to'ldiribgina qolmay, balki ta'lim jarayonini yangi sifat bosqichiga olib chiqadi. Elektron darsliklar orqali o'quv materiallari interaktiv, ko'rgazmali va tizimli shaklda taqdim etilib, o'quvchilarning bilimlarni ongli va puxta o'zlashtirishiga keng imkoniyatlar yaratiladi.

Elektron darsliklarning tarkibiy qismlarining to'g'ri va mantiqiy tashkil etilishi ta'lim samaradorligini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Nazariy modul, multimedia materiallari, amaliy mashqlar, nazorat va baholash vositalari hamda qo'shimcha resurslarning o'zaro uyg'unligi o'quvchilarda bilim, ko'nikma va malakalarni bosqichma-bosqich shakllantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, interaktiv elementlar o'quvchilarning faolligini oshirib, mustaqil ta'lim ko'nikmalarini rivojlantiradi. Shu bilan birga, elektron darsliklardan samarali foydalanish ularni yaratish jarayonida pedagogik, metodik va texnik talablarning to'liq inobatga olinishi bilan bevosita bog'liq. Elektron darsliklar ta'lim standartlariga mos, yosh xususiyatlarini hisobga olgan va foydalanish uchun qulay bo'lishi zarur. O'qituvchining elektron darsliklardan oqilona foydalanishi esa ta'lim jarayonining samaradorligini yanada oshiradi.

Date: 17th December-2025

Umuman olganda, elektron darsliklar ta'lim jarayonini raqamlashtirish, masofaviy va an'anaviy ta'limni uyg'unlashtirish hamda raqamli savodxonlikni rivojlantirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Kelajakda elektron darsliklarning yanada takomillashuvi va yangi texnologiyalar bilan integratsiyalashuvi ta'lim sifatining yanada oshishiga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yo'ldoshev J.G., Usmonov S.A., Pedagogik texnologiyalar, O'qituvchi, Toshkent, 2017, 320 b.
2. Azizxo'jayeva N.N., Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, Fan va texnologiya, Toshkent, 2018, 280 b.
3. Xolmatov B.X., Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari asosida ta'limni tashkil etish, Innovatsiya nashriyoti, Toshkent, 2020, 240 b.
4. Abduqodirov A.A., Elektron ta'lim resurslari va ularni yaratish metodikasi, TDPU nashriyoti, Toshkent, 2019, 200 b.
5. Полат Е.С., Новые педагогические и информационные технологии в системе образования, Академия, Москва, 2019, 304 с.
6. Роберт И.В., Современные информационные технологии в образовании, Школа-Пресс, Москва, 2018, 256 с.
7. Кларин М.В., Инновационные модели обучения в современной школе, Педагогика, Москва, 2020, 272 с.
8. Андреев А.А., Дистанционное обучение: сущность, технология, организация, Юрайт, Москва, 2017, 336 с.